

ГЕОРГИЕВА, Кристијана¹

УДК: 343.131.5/.7:343.121(497.7)"2015/2024"

ПРОЦЕСНИ ПРАВА НА ОБВИНЕТИТЕ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

Апстракт

Кривичното право во најширока смисла се состои од три компоненти: кривично материјално право, кривично процесно право и право на спроведување на санкциите што се применуваат против сторителите на кривични дела. Кривичното процесно право, како позитивна научна дисциплина, има општ карактер и содржи апстрактни правни норми кои наоѓаат своја конкретизација при преземање на конкретни процесни дејствија преземени во текот на кривичната постапка. Најголемата реформа на кривичното процесно законодавство е направена во 2010 година со донесувањето на новиот акузаторен Закон за кривична постапка. Правото на државата да казнува се спроведува преку одлуката за заштита на одредени добра со изрекување казни и други мерки против сторителите на инкриминираните дејствија.

Ќе се концентрираме на правата и положбата на обвинетиот во кривичните постапки, кој се смета за лице против кое е поднесено обвинение или подигнат обвинителен акт. Исто така, ќе ги разгледаме правата и положбата на обвинетиот во контекст на кривичната постапка. Предмет на овој труд се генерално процесните права на обвинетите во кривична постапка, со посебен акцент на компаративната анализа меѓу националното законодавство (Закон за кривична постапка – ЗКП), меѓународните стандарди (Европска конвенција за човекови права – ЕКЧП), како и од германското и американското право. Целта е да се истражи како се обезбедуваат фундаменталните права на обвинетите и да се укаже на сличностите и разликите во различните правни системи.

Клучни зборови: Обвинет, права на обвинетиот, процесни субјекти, домашни и меѓународни инструменти.

GEORGIEVA Kristijana²

UDK: 343.131.5/.7:343.121(497.7)"2015/2024"

PROCEDURAL RIGHTS OF THE ACCUSED IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract

Criminal law in the broadest sense consists of three components: criminal substantive law, criminal procedural law and the law of enforcement of sanctions applied against perpetrators of criminal acts. Criminal procedural law, as a positive scientific discipline, has a general character and contains abstract legal norms that find their concretization when taking specific procedural actions taken during the criminal procedure. The largest reform of criminal procedural legislation was made in 2010 with the adoption of the new accusatory Law on Criminal Procedure. The right of the state to punish is implemented through the decision to protect certain goods by imposing penalties and other measures against the perpetrators of the incriminated actions.

¹ Студент на втор циклус на студии, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, e-mail: kristijana.207682@student.ugd.edu.mk

² Student at the second cycle, Faculty of Law, University Goce Delcev, Stip, e-mail: kristijana.207682@student.ugd.edu.mk

We will concentrate on the rights and position of the defendant in criminal proceedings, who is considered a person against whom an indictment has been filed or an indictment has been issued. We will also consider the rights and position of the defendant in the context of criminal proceedings. The subject of this paper is the general procedural rights of defendants in criminal proceedings, with a special emphasis on the comparative analysis between national legislation (Criminal Procedure Act – CPC), international standards (European Convention on Human Rights – ECHR), as well as German and American law. The aim is to investigate how the fundamental rights of defendants are ensured and to point out the similarities and differences in the different legal systems.

Keywords: *Defendant, Criminal Code, Defendant's Rights, Process Subjects, International Instruments.*

Вовед

Согласно нашиот Закон за кривична постапка презумцијата на невиност е важен аспект на правичното постапување кон обвинетиот и ова начело генерално претставува процесен механизам што го ослободува обвинетиот од обврската да ја докажува својата невиност, аналогно на што и ги задолжува сите физички и правни лица (вклучително и учесниците во постапката, но и општата јавност) да го сметаат обвинетиот за невин сè додека вината не биде утврдена со правосилна судска пресуда. Презумцијата на невиност е уставно загарантирано начело (чл.13 ст.1 од Уставот на РСМ и чл.3 од ЗКП, 2010). Од друга страна пак правосилната судска одлука е правна пречка за отпочнување нова кривична постапка против истото лице за истото кривично дело.

Согласно правната литература кривичната постапка претставува збир од процесни дејствија кои ги преземаат процесните субјекти во случај на основано сомнение дека конкретно лице сторило определено кривично дело. Процесните дејствија се со точно утврдена форма, начин, рок и редослед по кој се преземаат преку овластени субјекти каде што се утврдуваат околности под кои е сторено кривичното дело, вината и степенот на кривичната одговорност на сторителот со цел да му се изрече одредена санкција. (Бриндевска & Т., 2024)

Задачата на казнено процесното право е всушност, да ја утврди и проучи суштината на кривичната постапка, законитоста во настанување на одделните облици на постапки, односите помеѓу процесните странки и другите учесници по постапката, степенот на инкриминирање на меѓународните стандарди во рамките на кривичната постапка, влијанието на определени граѓанско-правни институти од аспект на положбата на оштетениот, како и да систематизира и конкретизира казнено-процесни институти (Матовски, Лажетиќ-Буќаровска, & Калајџиев, 2009, стр.18).

Казненото право, а особено казнено процесното право, денес е предмет на големи реформи. Главни насоки и двигатели на реформите се меѓународните стандарди за човековите права и конституционализмот, од една страна, и порастот на криминалитетот и корупцијата, од друга страна. Развојот на меѓународното право за човековите права значително влијаеше врз нашето законодавство, а казнената постапка се менуваше за да се усогласи со меѓународните норми за човекови права. Европската конвенција за човекови права изврши особено големо влијание врз правото и врз практиката и беше еден од главните двигатели на реформите на казнената постапка. (Калајџиев п. д.-р., 2014, стр.27)

Македонскиот законодавец се определи за целосно напуштање на судскиот патернализам и за воведување на странечка постапка. (Види Д. Крапац, 2007) Основна цел на реформата беа забрзувањето на постапката и поголемата правичност, со задоволување на сите стандарди за фер судење и за заштита на човековите права. По примерот на реформата во Италија и во Босна и Херцеговина, нашиот законодавец го напушти судскиот патернализам и започна процес на деформализација на претходната постапка. Така, наместо трансформација на судската во обвинителска истрага, со задржување на истрагата како некако „судење пред судење“ (како што направија Хрватска и Србија), Македонија се определи за целосно напуштање на формалната

истрага. Зад оваа концепција стои идејата дека единствено место за изведување на доказите е јавното судење, каде доказите прибрани во истрагата ќе се изведат и тестираат на јавна расправа. (Види Z. Đurđević, 2013, стр. 3-100.)

Реформите на постапката се постојана грижа на секој правен систем самото процесното право е жива материја и со текот на времето, определени правила или принципи не се веќе корисни или ефикасни за обезбедување на правдата тие треба да се преиспитаат. Така со новиот ЗКП правата на обвинетиот стриктно се поделија од правата на жртвата на кривичното дело. Положбата на овие два субјекта на кривичната постапка се регулира во посебни глави на ЗКП и ова длабоко се рефлектира во начинот на кој основните начела на кривичната постапка еволуирале од новелата на стариот ЗКП од 2005 во новиот ЗКП од 2010 година (Арифџи), Но во трудот фокусот ќе биде на правата на обвинетиот.

Поим обвинет и права на обвинетиот согласно Законот за кривична постапка на Република Северна Македонија

Поимот обвинет е детално и прецизно нормиран во Закон за кривична постапка (чл.21т.2 ЗКП, Службен весник број 150/2010) каде под поим обвинет се смета лице против кое е потврден обвинителен акт, поднесен обвинителен предлог, поднесен предлог за примена на мерка за безбедност, поднесена приватна тужба или поднесен предлог за издавање на казнен налог. Изразот обвинет во цитираниот закон се употребува и како општ назив за осомничен, обвинет и осуден.

Права на обвинетиот во кривичната постапка

Во кривичната постапка начелата кои се применуваат и кои се однесуваат и на обвинетиот се делат на неколку групи и тоа:

- Основни начела (барање на вистината, правична постапка);
- Начела кои се однесуваат на поведувањето на кривичната постапка (акузаторност, официјалност, легалитет);
- Начела кои се однесуваат на водењето на кривичната постапка (контрадикторност, усност, непосредност, јавност)

Секој обвинет ги има следниве основни права, предвидени во Законот за кривична постапка (ЗКП,чл.6,5,7,10,12,68-70)и во чл.6 од Европската конвенција на човекови права (ЕКЧП,чл.6): да биде навремено и детално информиран, на јазик што го разбира, за делата за кои се товари и за доказите против него, да има доволно време и можности за подготвување на својата одбрана а особено да има увид во списите и да биде запознаен со доказите против него и во негова корист, како и да комуницира со бранител по сопствен избор, да биде суден во негово присуство и да се брани лично или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку нема средства да плати бранител, да добие бесплатен бранител кога тоа го бараат интересите на правдата, да ја изнесе својата одбрана, да не биде принуден да даде исказ против себе или своите блиски или да признае вина, да има можност да се изјасни за фактите и доказите што го товарат и да ги изнесе сите факти и докази што му одат во прилог, самиот или преку бранител да ги испита сведоците против него, како и да му се обезбеди присуство и испитување на сведоците во негова корист под исти услови, како и сведоците против него и во текот на главната расправа да се советува со својот бранител, но не може да се договара како ќе одговори на поставено прашање.

Генерално пак во однос на правата на лице повикано, приведено или лишено од слобода истото мора веднаш да биде известено, на јазик што го разбира, за причините за повикувањето, приведувањето или лишувањето од слобода - за какво и да е сомневање за сторено кривично дело против него, како и за неговите права. Обвинетиот најпрвин на јасен начин мора да се поучи за правото да молчи и за правото адвокат. Понатаму лицето приведено или лишено од слобода ќе се поучи за правото да извести член на неговото семејство или нему блиско лице, за правото да се извести дипломатско- конзуларното претставништво на државата чиј државјанин е лицето за неговото приведување или лишување од слобода. Исто така се известува за правото

дека по потреба или по негово барање дека ќе му се обезбеди соодветна лекарска помош. Лицето лишено од слобода мора веднаш, а најдоцна во рок од 24 часа од моментот на лишување од слобода, да биде изведено пред суд, кој без одлагање ќе одлучи за законитоста на лишувањето од слобода. Објавувањето на фотографии или снимки на лица приведени или лишени од слобода се врши со прикривање на изгледот на лицето.

Секое лице осомничено или обвинето за кривично дело има право на бранител во текот на целата кривична постапка против него. Бранител на обвинетиот може да биде само адвокат и него можат да му го обезбедат и неговиот законски застапник, брачниот, односно вонбрачниот другар, роднина по крв во права линија, посвоител, посвоенник, брат, сестра и хранител, освен ако обвинетиот на тоа изречно се противи. За кривични дела за кои може да се изрече казна затвор во траење од најмалку десет години, бранител може да биде адвокат со искуство од најмалку пет години по положување на правосудниот испит.

Бранителот е должен да поднесе полномошно до органот пред кој се води постапката. Обвинетиот може на бранителот да му даде и усно полномошно на записник пред органот пред кој се води постапката. Согласно законот еден бранител може да има повеќе обвинети, како и повеќе бранители можат да застапуваат еден обвинет. Бранител не може да биде жртвата, оштетениот, брачниот или вонбрачниот другар на жртвата, оштетениот или тужителот, ниту нивен роднина по крв во права линија, лице што е повикано во својство на сведок во постапката, лице кое е сообвинето во истиот предмет како и лице кое постапувало како судија, јавен обвинител или полициски службеник. Ако обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое во законот е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото испитување.

Обвинетиот мора да има бранител секогаш кога против него е определен притвор за времето додека трае притворот, како и во текот на постапката за преговарање и спогодување со обвинителот за признавање на вината. Обвинетиот на кој му се суди во отсуство мора да има бранител веднаш по донесеното решение за судење во отсуство. За одбрана на сиромашни кога не постојат услови за задолжителна одбрана, ако според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, кога тоа го бараат интересите на правдата, а особено тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот. Во барањето обвинетиот може самиот да посочи определен адвокат за бранител од листата на адвокати од соодветната адвокатска заедница.

Права на бранителот е овластен во корист на обвинетиот да ги презема сите дејствија што може да ги преземе обвинетиот. За подготовка на одбраната бранителот може да бара известувања од граѓани кои можат да изнесат околности корисни за одбраната освен со жртвата и оштетениот, како и да прибавуваат изјави или известувања од лица кои се во притвор. Во текот на кривичната постапка, бранителот има право да ги разгледа списите и доказите, согласно со одредбите од овој закон.

Бранителот има право да направи увид и да добие препис од записниците и другите списи од дејствијата на кои одбраната имала право да присуствува, а кои се чуваат во јавното обвинителство. (Камбовски, 1998, стр.56.) Ако обвинетиот се наоѓа во притвор бранителот може со него слободно и без надзор да се допишува и да разговара. По исклучок, судијата на претходната постапка ова право може да го подложи само на визуелен надзор ако притворот е одреден по основ на страв дека лицето ќе ги сокрие, фалсификува или уништи трагите на кривично дело или ќе ја попречува кривичната постапка со влијание врз сведоците, вештаците, соучесниците или прикривачите, а постои веројатност дека обвинетиот ќе ги злоупотреби контактите со бранителот.

Компаративна анализа на одредени права на обвинетиот и начела

Правата на обвинетиот се определени и во повеќе меѓународни инструменти меѓу кои Универзална декларација за човекови права, Европската конвенција за човекови права, Меѓународен пакт за граѓански и политички права итн.

Во трудот ќе дадам кратка споредбена анализа однос на право на адвокат и бесплатна правна помош, правото на молчење како и во однос на презумција за невиност и одлучување на начин поповолен за обвинетиот (*In dubio pro geo*) која е направена со цел да се укаже како се обезбедуваат фундаменталните права на обвинетите и да се видат сличностите и разликите во различните правни системи. И покрај тоа што процесните права на обвинетите се универзално признати, сепак нивната практична имплементација варира помеѓу системите така да континенталните модели, како македонскиот и германскиот практично обезбедуваат централизирана улога на обвинителот, додека американскиот систем се карактеризира со силни процесни гаранции во полициската постапка (*Miranda*) и обезбедување на адвокат (*Gideon*). Додека пак Европските стандарди (ЕКЧП) служат како унифицирано мерило и дополнителна заштита за обвинетите.

Во однос на право на адвокат и бесплатна правна помош нашиот ЗКП гарантира право на обвинетиот да има бранител и, ако нема средства, да му се обезбеди бесплатна правна помош (чл. 70–72). ЕКЧП (чл. 6(3)(с)) и Повелбата на Европската Унија за основни права (чл. 48) ја гарантираат истата заштита. Во Германија, нивниот закон содржи детални правила за именување на бранители. Додека во САД, пресудата *Gideon v. Wainwright* (1963) воспостави право на бесплатен јавен бранител за обвинетите кои немаат финансиски средства. Во овој значаен случај Гидеон против Вејнрајт, Врховниот суд на САД пресуди дека правото на сиромашен обвинет во кривична постапка да има помош од адвокат е фундаментално право од суштинско значење за фер судење и правично судење според Четиринаесеттиот амандман на Уставот на САД. Одлуката за Гидеон го поништи претходниот став на Судот во случајот Бетс против Брејди и го промени функционирањето на кривичната постапка низ целата земја. Случајот се појави во Флорида кога подносителот на барањето, Кларенс Ерл Гидеон, беше обвинет за провала и влегување во базен со намера да изврши кривично дело. Гидеон се појави на суд без средства и без адвокат и побара од судот да му назначи адвокат. Судијата го отфрли барањето, повикувајќи се на законскиот услов на Флорида дека адвокат ќе биде назначуван само за обвинети за кривично дело кое се казнува со смрт.

Споредбено во нашиот ЗКП во членот 75 е дефинирана одбрана на сиромашни (ЗКП чл.75) и кога не постојат услови за задолжителна одбрана, ако според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, кога тоа го бараат интересите на правдата, а особено тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот. Во барањето обвинетиот може самиот да посочи определен адвокат за бранител од листата на адвокати од соодветната адвокатска заедница.

Сепак институтот задолжителна одбрана се разликува од одбраната за сиромашни, но бидејќи тоа се најчестите (а во практиката, и единствените) случаи каде сиромашните добиваат бранител „по службена должност“, во јавноста се создава нејасност и поистоветување на овие два института. (Калајџиев П. д.-р., јуни, 2014, стр.49). Во јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права, исто така, не се прави јасна разлика меѓу случаите на задолжителна одбрана и оние на бесплатна правна помош за сиромашни. Ова е разбирливо од аспект на еден меѓународен инструмент што ги гарантира само минималните стандарди за одбраната и не може да ги опфати сите финеси и различности на домашните правни системи.

Право на молчење е загарантирано но постојат различни причини зошто осомничените, често по совет на нивните адвокати, се повикуваат на нивното право да молчат. На пример, тоа може да бидат чисто стратешки или психолошки причини, но се

случува и осомничениот да се плаши од последиците во криминалната средина. Без разлика на причината, правото на молчење има секој осомничен.

Правото на молчење е дефинирано и во нашиот ЗКП и во чл.6 ЕКЧП. Во САД, ова право е зајакнато преку т.н. Miranda warnings, според пресудата *Miranda v. Arizona* (1966).⁶ Тоа значи дека секое лице мора да биде известно за правото да молчи и за правото на адвокат при полициско испитување. Имено со одлука од 5-4 на Врховниот суд, случајот *Миранда против Аризона* (1966) пресудил дека уапсеното лице има право на молчење и на адвокат според 5-тиот и 6-тиот амандман на Уставот на Соединетите Американски Држави. Случајот *Миранда против Аризона* (1966) резултирал со познатиот услов за „права на Миранда“ за време на апсењата. (A Latinx Resource Guide, 1966) Случајот е презентираан дека на 13 март 1963 година, полицијата го уапсила Ернесто Миранда под обвинение за силување и киднапирање откако сведок го идентификувал во Феникс, Аризона. За време на неговото двочасовно испрашување, полицијата не го советува Миранда за неговите уставни права на адвокат, ниту за правото за молчење. Сепак, тој потпишал писмена изјава со која потврдувал познавање на овие права и ги признал кривичните дела. Ова признание го доведе до осуда на 27 јуни 1963 година за силување и киднапирање, како и за грабеж што се воделе во досието на Миранда. Судијата Мекфејт го осуди Миранда на максимална казна од педесет и пет години затвор. Адвокатот на Миранда, Алвин Мур, поднесе жалба до Врховниот суд на Аризона, кој ја потврди одлуката на понискиот суд, тврдејќи дека полицијата не ги прекршила уставните права на Миранда со тоа што добила признание без присуство на адвокат. Врховниот суд пресуди поинаку на 13 јуни 1966 година. Тој пресуди дека презентирањето на признанието на Миранда како доказ ги крши неговите уставни права според 5-тиот и 6-тиот амандман. 5-тиот амандман штити од самоинкриминација и бара од полицијата да го информира притвореникот за неговите или нејзините права, додека 6-тиот им гарантира на осомничените за кривични дела права на личен или државен адвокат. Главниот судија Ерл Ворен артикулираше дека судот дозволува признанија или самоинкриминирачки изјави во кривични судења само кога осомничените ги дале намерно откако полицијата ги информирала за нивните права. *Миранда против Аризона* (1966) вклучуваше четири неистомисленици и три одделни неистомислечки мислења. Откако пресудата на Аризона беше поништена, државниот суд го преиспита случајот без да го презентира признанието на Миранда. Тие го осудија за истите обвиненија и го осудија на максимум 30 години затвор. Четири години по неговото условно ослободување, убиец, кој ги добил своите права на Миранда, го избодел Миранда до смрт.

И во германското право е предвидено правото на молчење во нивниот *Strafprozessordnung* (de jure.org, n.d.) секое лице мора да биде известно за правото да молчи и за правото на адвокат.

Презумција за невиност

Во ЗКП на Северна Македонија, презумција на невиност е основно начело, што значи дека секое лице се смета за невино сè додека вината не му се докаже совправосилна судска одлука. (ЗКП чл.13, Службен весник 150/2010, 18.11.2010) Истото е гарантирано и во чл. 6(2) од ЕКЧП. (ЕКЧП чл.6) Односно презумцијата на невиност е заштитена со чл. 6(2) од Европската конвенција за човекови права и чл. 48 од Повелбата на Европската Унија за основни права. Исто така добро е да се спомене дека слободата на изразување загарантирана со Член 10 од Конвенцијата ја вклучува слободата за примање и пренесување информации. Затоа, член 6 ст. 2 не може да ги спречи органите да ја информираат јавноста за кривична истрага во тек, но бара да го сторат тоа со дискреција и обѕирност што се неопходни да се почитува презумцијата на невиност (Аленет де Рибемон против Франција, 38; Фатулајев против Азербејџан, 159; Гарицки против Полска, 69). Судот ја има нагласено важноста службените лица да ги бираат зборовите во своите изјави пред некое лице да излезе на судење и да биде осудено за некое кривично дело (Дактарас против Литванија, 41; Ариго и Вела против Малта; Кужин и други против Русија, 94). (Член 10 од Водич за ЕКЧП)

Во германското право *Strafprozessordnung* [StPO] ова начело е силно истакнато и ограничува јавни органи во препрано квалификување на лицето како виновно. (Германски ЗКП (*Strafprozessordnung* – StPO)) Презумцијата на невиност (*Unschuldsvermutung*) претставува едно од основните права на обвинетите и е темел на правичната кривична постапка. Во германскиот правен систем таа е гарантирана преку уставните начела, казнено-процесното право и согласно меѓународните договори. Иако Основниот закон (*Grundgesetz, GG*) не ја наведува експлицитно презумцијата на невиност, таа се смета за составен дел од начелото на правната држава (чл. 20 GG) и од правото на правично судење.

Во германскиот Закон за кривична постапка (*Strafprozessordnung* – StPO) презумцијата на невиност значи дека обвинетиот се смета за невин сè додека неговата вина не биде докажана со правосилна пресуда.

Во пракса, презумцијата на невиност бара државните органи и медиумите да се воздржуваат од изјави што имплицираат вина пред правосилна пресуда. Привремени мерки како истражен притвор се дозволени, но не смеат да бидат сфатени како предвремена казна. Сојузниот уставен суд во предметот 2 BvR 2048/01 (2002) ја потврди суштинската улога на ова начело за правичното судење. (*Bundesverfassungsgericht, 2002*)

Додека пак во САД, претпоставката на невиност е уставно заштитена, но практиката на *plea bargaining* и медиумската изложеност понекогаш ја поткопуваат. (*America 250, The federalist Society, n.d.*)

Одлучување на начин поповолен за обвинетиот (In dubio pro reo)

Начелото „in dubio pro reo“ е воведено во домашното кривично процесно законодавство во 1997 година. Новиот Закон за кривична постапка од 2010 година (во натамошниот текст: домашниот ЗКП) продолжува да го регулира ова начело во членот 4 кој гласи „За сомневањето во однос на постоењето или непостоењето на фактите што го чинат обележјето на кривичното дело или од кои зависи примената на некоја одредба од Кривичниот законик, судот ќе одлучи на начин поповолен за обвинетиот“. Домашниот ЗКП оди и еден чекор понатаму па во членот 403 за прв пат го воведува и стандардот на докажување на вина од страна на обвинителот „надвор од разумно сомневање“, без дополнително дефинирање на истиот. Одлучува на начин поповолен за обвинетиот (*In dubio pro reo*) чл 4: „За сомневањето во однос на постоењето или непостоењето на фактите што го чинат обележјето на кривичното дело или од кои зависи примената на некоја одредба од Кривичниот законик, судот ќе одлучи на начин поповолен за обвинетиот.“

Принципот *in dubio pro reo* (лат. „во случај на сомневање, во корист на обвинетиот“) е основен принцип во кривичното право кој осигурува дека ако постои сомнеж во однос на вината на обвинетиот, тој не смее да биде осуден. Овој принцип е тесно поврзан со презумцијата на невиност, која вели дека обвинетиот се смета за невин додека не се докаже неговата вина преку законски докази.

Во германското право, принципот *in dubio pro reo* не е експлицитно наведен во законодавството, но се смета за дел од основните права, произлегувајќи од член 103(2) од Основниот закон и член 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права. Судот мора да биде убеден во вината на обвинетиот; ако постои сомнеж, обвинетиот се ослободува. Оваа практика е потврдена во неодамнешна одлука на Уставниот суд на Германија од 31 октомври 2023 година, која нагласува дека сомнежот во вината не смее да резултира со осуда (*Bundesverfassungsgericht, 2023*)

Во САД, еквивалентен принцип е изразен преку формулата „*beyond a reasonable doubt*“ (над разумно сомневање). Обвинителот мора да ја докаже вината на обвинетиот до степен што ја надминува границата на разумно сомневање. Овој стандард е основен во американското кривично право и се применува во сите федерални и државни судови. (*American Bar Association. (n.d.). Beyond a Reasonable Doubt Standard., n.d.*) Принципот *in dubio pro reo* е клучен за заштита на правата на обвинетиот и осигурување на правичен

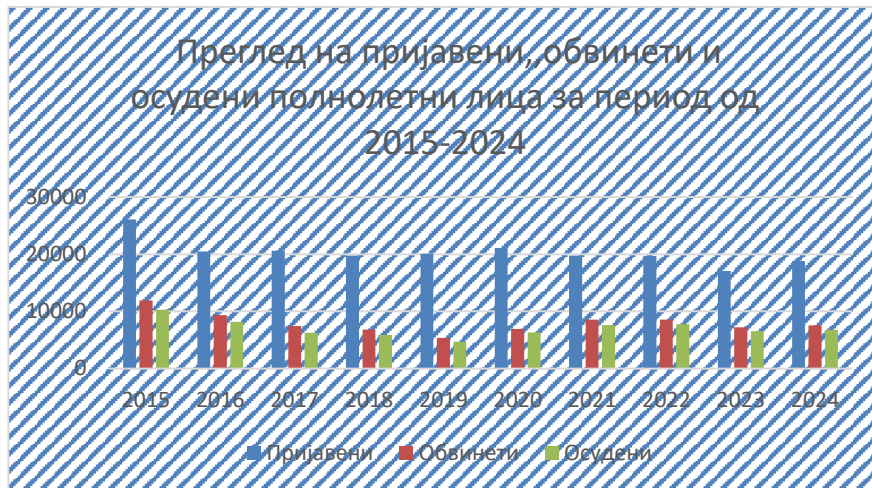
судски процес. Иако различните правни системи го изразуваат на различни начини, суштината останува иста: сомнежот не смее да резултира со осуда.

Статистички показатели обвинети лица (полнолетни и деца)

Со цел да ја прикажеме состојбата во нашиот правосуден систем и тоа конкретно состојбата со обвинети лица(полнолетни и деца) во трудот е анализирана во временски опсег од 2015-2024 при што во анализата е опфатен и полот на обвинети споредбено со пријавени и осудени лица и тоа анализирајќи ја состојбата со пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица во временска рамка од 2015-2024 година. Со тоа Анализата покажува дека според статистиката има континуиран пад во сите три параметри .При што има драстична разлика од пријавени споредбено со осудени и обвинети лица што е показател за некое друго истражување .

	Пријаве	Обвин	Осуд
2015-2024	ни	ети	ени
	26069	11951	21031
2016	20502	9320	8172
2017	20582	7423	6273
2018	19779	6829	5857
2019	20106	5370	4712
2020	21104	6965	6351
2021	19738	8580	7634
2022	19702	8550	7769
2023	17083	7199	6528
2024	18832	7581	6755

Табела 1: Пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за период од 2015-2025 (Државен завод за статистика , н.д.);

Графикон 1: Преглед на пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за период од 2015-2024

Презентираната табела го илустрира вкупниот бројот на пријавени, обвинети и осудени во период од 2015 до 2024 година. Овие податоци се од суштинско значење за анализа на бројот на обвинети се со цел подобрување на стратегиите во Република Северна Македонија.

Податоци се преземени од Државен завод на статистика пријавени ,обвинети и Осудени полнолетни лица и деца според групите на кривични дела и бројот на учесниците во извршувањето на делото, по години. PxWeb. Аналогно на наведеното се презентирани и статистичките податоци за пријавените, обвинетите и осудените деца - сторители на кривични дела во временски опсег од 2015-2024 години каде исто така има континуиран пад во однос на наведените параметри а во однос на полот поголем број се обвинети мажи во сооднос со жени. Овие податоци се резултат на редовните годишни статистички истражувања и обезбедуваат информации за сторителите на кривични дела во сите фази на постапката, почнувајќи од поднесувањето на пријавата, до правосилноста на пресудата.

2015-2024	и	Пријавен	ти	Обвине	Осудени
2015		772		465	348
2016		587		702	468
2017		578		554	368
2018		554		403	330
2019		525		470	304
2020		610		481	350
2021		589		553	382
2022		473		339	262
2023		433		374	307
2024		486		365	300

Табела 2: Пријавени, обвинети и осудени деца во периодот 2015-2024 (Државен завод за статистика, н.д.)

Пријавени ,обвинети и осудени деца по години во период од 2015-2024

Графикон 2: Пријавени,обвинети и осудени деца по години во период од 2015-2024

Од презентирани и статистичките податоци за пријавените, обвинетите и осудените деца - сторители на кривични дела во временски опсег од 2015-2024 години во однос на полот поголем број се обвинети мажи во сооднос со жени.

Графикон 3: Пријавени, обвинети и осудени деца, по пол, по години 2015-2024

Од презентираните статистичките податоци во трудот за пријавените, обвинетите и осудените полнолетни лица и деца - сторители на кривични дела во временски опсег од 2015-2024 години е констатирано дека има континуиран пад во однос на наведените параметри а во однос на полот поголем број се обвинети мажи во сооднос со жени. Овие податоци се резултат на редовните годишни статистички истражувања и обезбедуваат информации за сторителите на кривични дела во сите фази на постапката, почнувајќи од поднесувањето на пријавата, до правосилноста на пресудата. Причина за континуиран пад на параметрите е основ за подлабинска анализа. И покрај тоа што процесните права на обвинетите се универзално признати, нивната практична имплементација варира меѓу системите. Континенталните модели, како македонскиот и германскиот, обезбедуваат централизирана улога на полициската постапка (Miranda) и обезбедување на јавен адвокат (Gideon).Европските стандарди (ЕКЧП, ЕУ) служат како унифицирано мерило и дополнителна заштита за обвинетите. Заклучок е дека е потребно континуирано зајакнување на домашната примена преку усогласување со европските и меѓународните стандарди.

Заклучок

Во нашата држава согласно позитивните законски прописи секое лице кое е обвинето за кривично дело има право на бранител, а соодветните власти се должни за тоа да го известат. Според Уставот на Република Северна Македонија: „Лицето повикано, приведено или лишено од слобода мора веднаш да биде запознаено со причините за неговото повикување, приведување или лишување од слобода и со неговите права утврдени со закон и од него не може да се бара изјава. Лицето има право на бранител во полициската и судската постапка“.

Обвинетиот во кривичната постапка е странка, па поради тоа ЗКП му гарантира одредени права меѓу кои се право да го познава предметот на обвинението, да се брани сам или со помош на бранител, право на соочување на доказите што се застапени во обвинението, право на увид на списите, право на правен лек и друго. Обвинетиот во кривичната постапка има активна улога во кривичната постапка така што има право да предлага докази кои судот ќе ги изнесе на главниот претрес, како што има право и на жалба против одлуката на судот. Против обвинетиот може да се преземат присилни мерки како што се приведување, ветување дека нема да го напушти своето живеалиште, притвор, кои претставуваат ограничување на правата и слободата на човекот.

Процесните права на обвинетите се универзално признати но генерално нивната практична имплементација варира меѓу системите. Континенталните модели, како македонскиот и германскиот, обезбедуваат централизирана улога на обвинителот, додека американскиот систем се карактеризира со силни процесни гаранции во полициската постапка (Miranda) и обезбедување на адвокат (Gideon).

Европските стандарди (ЕКЧП, Повелбата на ЕУ) служат како унифицирано мерило и дополнителна заштита за обвинетите. Заклучок е дека е потребно континуирано зајакнување на домашната примена на правата на обвинетиот секако преку усогласување со европските и меѓународните стандарди.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

A Latinx Resource Guide. (1966). *Miranda v. Arizona*. Library of Congress, достапно на: <https://guides.loc.gov/latinx-civil-rights/miranda-v-arizona>, последно пристапено на: 11.06.2025 година.

American Bar Association. (n.d.). *Beyond a reasonable doubt standard*.

America 250; The Federalist Society. (n.d.). *Plea bargaining in America: An overview* [Video]. The Federalist Society, достапно на: <https://fedsoc.org/commentary/videos/plea-bargaining-in-america-an-overview-conversation-policybrief>, последно пристапено на: 15.06.2025 година.

Arifi, B. (n.d.). *Споредбена анализа на правата на обвинетиот и правата на жртвата во новиот ЗКП и во практиката на Европскиот суд за човекови права*. Прегледна научна статија.

Brindevska, S., & T., M. (2024). *Кривична постапка*. Скопје.

Bundesverfassungsgericht. (2002). 2 BvR 2048/01.

Bundesverfassungsgericht. (2023, October 31). *Judgment of 31 October 2023*.

de jure.org. (n.d.). *Strafprozessordnung – StPO*. ,достапно на: <https://dejure.org/gesetze/StPO>, последно пристапено на: 15.07.2025 година.

Đurđević, Z. (2013). Osvrt na rezultate rada radne skupine Ministarstva pravosuđa za usklađivanje Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 1, 3–100.

European Court of Human Rights. (n.d.). *Европска конвенција за човекови права – Член 6*.

German Federal Ministry of Justice. (n.d.). *Strafprozessordnung (StPO)*. „достапно на: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>, последно пристапено на: 18.07.2025 година.

Kalajdžiev, G. (2014). *Ефективна одбрана во кривичните постапки во Република Македонија*. Скопје.

Kalajdžiev, G. (2014, June). *Ефективна одбрана во кривичните постапки во Република Македонија* (стр. 49). Скопје.

Kambovski, V. (1998). *Меѓународно казнено право* (стр. 56). Просветно дело.

Krapac, D., Kalajdžiev, G., Kambovski, V., & Buzharovska, G. (2007). *Стратегија за реформа на казненото право на Република Македонија*. Министерство за правда, Скопје.

Macedonia, Republic of North. (n.d.). *Закон за кривична постапка*. Скопје.

Matovski, K., Lažetić-Bučarovska, G., & Kalajdžiev, G. (2009). *Казнено процесно право*. Скопје.

Official Gazette of the Republic of North Macedonia. (2010). *Закон за кривична постапка* (Службен весник бр. 150/2010), достапно на: https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/03/Zakon_za_Krivicna_postapka_150_18112010-2.pdf, последно пристапено на: 18.07.2025 година.

Official Gazette of the Republic of North Macedonia. (2010). *Устав на Република Северна Македонија*, чл. 13 ст. 1. Службен весник бр. 150/2010.

Schultz, D., & Vile, J. (n.d.). *Gideon v. Wainwright* (1963). In *The Encyclopedia of Civil Liberties in America*. Taylor & Francis, достапно на: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/mono/10.4324/9781315699868-287/gideon-wainwright-1963-david-schultz-john-vile>, последно пристапено на: 19.07.2025 година.

State Statistical Office. (n.d.). *Податоци за судство*, достапно на: https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Sudstvo, последно пристапено на: 19.07.2025 година.

Guide on Article 10 of the ECHR. (n.d.). Council of Europe., достапно на: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_mac, последно пристапено на: 20.07.2025 година.

Судски одлуки:

Gideon v. Wainwright, 372 U.S. 335 (1963)., [Gideon v. Wainwright | 372 U.S. 335 \(1963\) | Justia U.S. Supreme Court Center](#)

Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966)., [Miranda v. Arizona | 384 U.S. 436 \(1966\) | Justia U.S. Supreme Court Center](#)

Alenet de Ribemont v. France (1995), [ALLENET DE RIBEMONT v. FRANCE](#)

Alenet de Ribemont v. France, Application no. 15175/89, Judgment of 10 February 1995., [ALLENET DE RIBEMONT v. FRANCE](#)

Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02, Judgment of 27 November 2008., [SALDUZ v. TURKEY](#)

Saunders v. United Kingdom, Application no. 19187/91, Judgment of 17 December 1996., [SAUNDERS v. THE UNITED KINGDOM](#)

Mattochia v. Italy, Application no. 23969/94, Judgment of 25 July 2000. [MATTOCCIA v. ITALY](#)

Kudła v. Poland, Application no. 30210/96, Judgment of 26 October 2000., [Kudła v. Poland, Application no. 30210/96, Judgment of 26 October 2000. - Search](#)